

אומבוטו בוצ'יוני, הצחוק, 1911, שמן, 110.2x145.4 ס"מ, MOMA, ניו-יורק

רעש ותנועה הם שניים מהביטויים הבולטים ביותר של החיים המודרניים, בייחוד בעיר המודרנית. שני מרכיבים אלה החלו לבלוט עוד במאה ה-19 והתגברו במאה ה-20, בגלל התפתחות האמצעים הטכנולוגיים המודרניים בתחומי התעבורה הממונעת והתקשורת. אוניות, רכבות, מטוסים, מכונות, רדיו, טלפון, טלגרף, מצלמה, ראינוע ואחר כך קולנוע ועוד – כל אלה תרמו לאותה קדחתנות רועשת של החיים המודרניים ושינו לחלוטין את תפיסת הזמן של האדם המודרני. השינוי התבטא בקצב

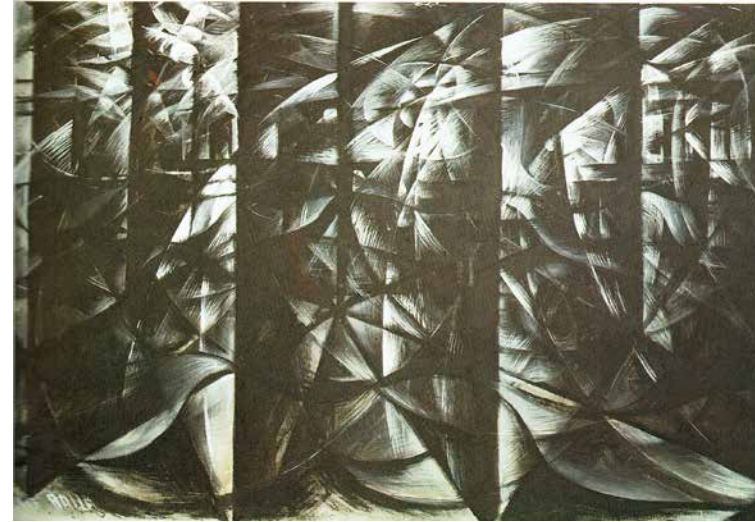
ד"ר רות מרקוס, מרצה (בגמלאות) בפקולטה לאמנויות, החוג לתולדות האמנות באוניברסיטת תל-אביב.

אומבוטו בוצ'יוני, הרחוב חודר לבית, 1911, שמן, 75x70 ס"מ, האנובר

יפה יותר מ'הניצחון של סמותרקה', ובמסקנות המניפסט הוא מוסיף: "אנו נשיר על ההמונים הגדולים המתקהלים, המרוגשים על-ידי עבודה, בידור ומהומות; אנו נשיר על השיטפונות הרב-קוליים של המהפכה המהדהדים בערים המודרניות; אנו נשיר על רטט הלילות הנלהבים של בתי הנשק והמספנות הבוהקים מעוצמת ירחי החשמל; על תחנות רכבת חמדניות הבולעות נחשים של פלומות עשן; על בתי החרושת התלויים בעננים בחוטי עשנם המתפתל; על הגשרים הגומעים נהרות בפסיעות של אתלטי ענק, נוצצים בשמש כברק סכינים; על הזרמים ההרפתקניים המרחרחים את האופק; על הקטרים רחבי הדופן שגלגליהם חובקים את המסילות

ככיפות של סוסי ברזל ענקיים אסורים בצינורות, ועל מעופם החלק של מטוסים שמדחפיהם מרשרשים ברוח כמו דגלים שהונפו לעידוד על-ידי קהל משולהב". בשנות ה-30 אותם מטוסים יצרו בפוטוריזם סוגה משלהם של ציורי מטוסים (Aeropittura). כדי שיעבירו את חוויית התנועה והרעש של הטיסה, והם אף כתבו מניפסט שיוחד לנושא (1929). מתוך מחשבה שאי-אפשר לנתק דמויות או אובייקטים ממה שסובב אותם, הרעש של העיר המודרנית נתפס כחלק מהסביבה שאותה רצו הפוטוריסטים לתפוס בציורים. למשל, הציור של אומברטו בוצ'יוני "הצחוק", מתאר את המולת בית-הקפה הסואן. דוגמה נוספת היא הציור "הרחוב חודר לבית", שעליו

ג'יאקומו באלה, מכונות מאיצה+אור+רעש, 1913, 130x87 ס"מ, קונסטדהאלה ציריך

שאנו זוכרים. עלינו לתאר את הבלתי-נראה, אשר חי ונע מעבר למכשולים מסתירים, את מה שנמצא מימין ומשמאל ומאחור לנו, ולא רק את הריבוע הקטן של חיים הדחוסים לתוכו באופן מלאכותי, כאילו היה מסגרת של במה". אמנם בדבריו לא מוזכרת המלה רעש, אבל ברור שהמולת הרחוב נכנסת לתוך הציור כחלק מהתחושות שחוזה אותה דמות (אמו) במרפסת. לעומתו, בכותרות כמה מציווריו ג'יאקומו באלה מציין במפורש את המלה "רעש", כמו למשל בציור "מכונות מאיצה + אור + רעש", 1913. באלה היה מופשט יותר מבוציוני וביצוריו המאוחרים הוא מתייחס יותר למושגים כגון מהירות, אור ורעש מאשר לאובייקטים. הרעש תפס גם מקום חשוב בערבים הפוטוריסטיים (Serate), שהיו למעשה

תחילתם של המופעים או המיצגים (performances) הפוטוריסטיים, ומהם החלו להתפתח התפיסות התיאטרליות שבאו לידי ביטוי במניפסט על תיאטרון הווריטי. ערבים אלה היו בעלי אופי של הפנינג (happening). הערב הראשון התקיים ב-12 בינואר 1910, בתיאטרון רוזטי (Rosetti) בטרייסט, שהייתה אז תחת שלטון אוסטריה – עיר מריבה בינה ובין איטליה. מארינטי דיבר נגד המסורת ומסחור האמנות ואמנדו מאזה (Mazza) קרא בקול את המניפסט הראשון. כדי לקבל תגובות רעשניות, מארינטי דרש לזלזל בקהל ודרש מהקהל להגיב חזרה. לדעתו, מחיאות כפיים היו הוכחה לבינוניות החומר, לכן מוטב לא להבין ולא להסכים, כי זה מה שמוכיח את חדשנות המופע; תגובות הבזו של הקהל הוכיחו כי לא הורדם על-ידי "רעל

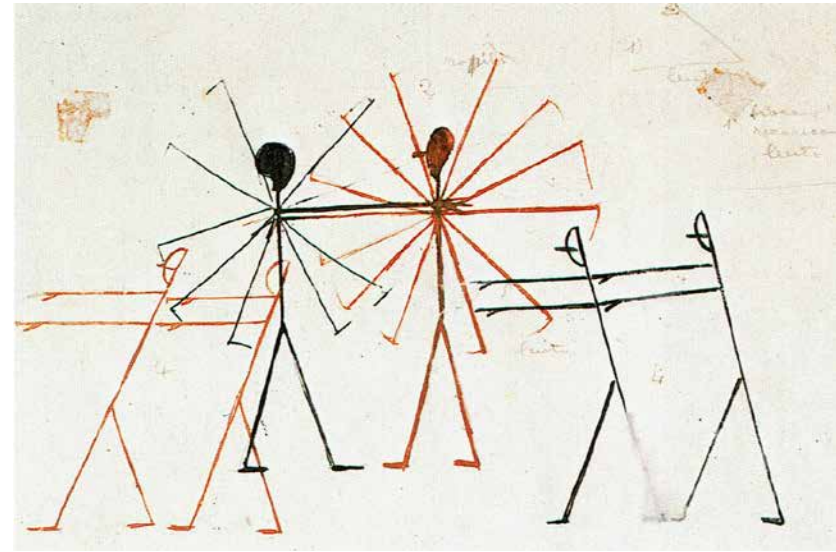

אומברטו בוציוני, ערב פוטוריסטי, קריקטורה, 1911

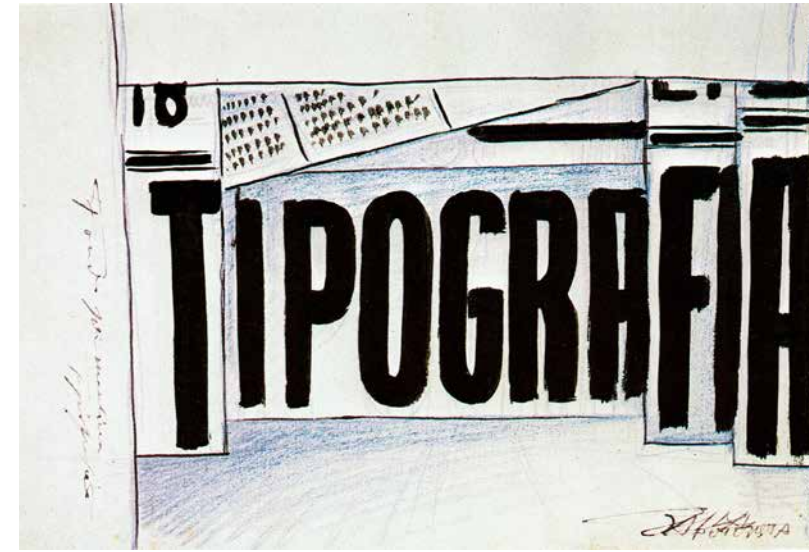
עוד ערב פוטוריסטי אופייני התקיים ב-12 בדצמבר 1913, בתיאטרון ורדי בפירנצה. הקבוצה המילאנוזית (שפרסמה את כתב העת "פואוזה") התחברה עם הפלורנטינית (שהוציאה לאור את כתב העת Lacerba). ברגע שעלה המסך החל מטר של ירקות ושאר "טובין" אל הבמה. מארינטי החל בדקלומו והמטר נמשך. מארינטי אמר: "אני חש כאוניית קרב איטלקית מפוארת, המפליגה בדרדנלים, אך הטורקים מחטיאים את המטרה", ובו-ברגע פגע בעינו תפוח אדמה. קארה צעק: "זרקו רעיונות ולא תפוחי אדמה, טיפשים". האולם נרגע אך התעורר מחדש כאשר מארינטי דקלם את "השעון" של פרנטישק פאלאצקי: "כמה יפה למות עם פרח אדום הנפתח ברקה". אחד הצופים הגיש לו אקדח ואמר: "קח והרוג את עצמך" ועל כך ענה לו מארינטי: "אם לי מגיע כדור

עופרת, לך מגיע כדור של חרא". הערב נמשך במהומה שיצאה אחר כך גם לרחוב. הערבים הפוטוריסטיים הפכו למופעי רעש מבוימים ומורכבים יותר ויותר, כדוגמת המופע "פידיגרוטה" (Piedigrotta), שכתב פרנצ'סקו קאניולו (Cangiullo) כדרמה של "מלים בחופש" (סגנון של כתיבת שירה תוך שימוש במלים ללא קשר תחבירי והקשר הגיוני, כשהן מוצגות בגדלים שונים ובצורות שונות - ומשולבות עם ציורים), כסאטירה על הפסטיבל של פידיגרוטה בנאפולי. המופע הוצג על-ידי מארינטי, באלה וקאניולו בגלריה ספרובירי (Sprovieri) ברומא, ב-29 במרס וב-5 באפריל, 1914. הגלריה הוארה באור אדום ותלו בה ציורים של קארה, באלה, בוציוני, רוסולו וג'ינו סווריני. קאניולו ומארינטי דקלמו בשעה שהאחרים "עינו" את הקהל.

שיא הערב הייתה תהלוכת לוויה של המבקרים הפסאיסטים ש"נהרגו" על-ידי הפוטוריסטים. באלה הופיע כשמש כנסייה, המכה בפעמון של פרה בעזרת מברשת ציור ושר המנוני אבל. עזרה לו קבוצת אנשים שתוארה בכתובים כ"נגסים עם כובעים דמיוניים מנייר". הם דקלמו מלים בחופשיות, והשמיעו רעשים ממכשירי רעש תוצרת בית, בעוד קאניולו ניגן בפסנתר לא מכוון. מארינטי הזמין את הקהל להדליק סיגריות כדי להתגבר על סירחון ה"גופות" (של הפסאיסטים) וכך הפך העשן לחלק מהמופע. במופע מעין זה, חוץ מהתמונות התלויות, המציגים שימשו גם תפאורה, ולכן אפשר לומר שהתפאורה הייתה דינמית ורועשת. ומכיוון שלא הייתה הפרדה בין הקהל והבמה, הקהל מצא את עצמו בתוך הסינימה. בעקבות הצגה זו פיתח מארינטי

גיאקומו באלה, למכונת הדפוס: כוריאוגרפיה ותלבושות

גיאקומו באלה, למכונת הדפוס: מסך רקע

פיליפו מארינטי, מלים בחופש, 1916

שיתאימו לצבעים ושיבטאו אותם בצורות דינמיות שוות ערך: משולשים, חרוטים, ספירלות, אליפסות, עיגולים ועוד. הגזרה חייבת לשלב קווים דינמיים וא-סימטריים, כאשר שרוול יד שמאל וחלק שמאלי של המקטורן בעיגולים, בעוד צד ימין בריבועים. וכך לגבי המותניות, הגרביים, הכובע וכיוצא בזה. כתוצאה מן הסינוור העליון שייווצר על-ידי הבגדים שלנו, בשילוב עם הרחובות הסואנים שאותם נשנה בעזרת הארכיטקטורה הפוטוריסטית שלנו, הכל יתחיל לרצד כפריזמה מפוארת של חלון ראווה ענקי של חנות תכשיטים, וסביב לנו נמצא גושי צבע לוליניניים... החלפות של דגמים יש לספק בשירות משלוחים (פניאומטי) וכך כל אחד יוכל לשנות את בגדיו בהתאם לצורך או למצב הרוח."

מכיוון שהפוטוריסטים רצו להשפיע כל תחומי החיים, הם כתבו מניפסטים על כל דבר, גם על הבגד הפוטוריסטי. הנה קטעים מהמניפסט הפוטוריסטי של בגדי גברים, 1913: "באמצעות עיצוב עלינו להמציא בגדים פוטוריסטיים, בגדי שמח-שמח-שמח-שמחים, בגדים מעיזים-נועזים עם צבעים מבריקים וקווים דינמיים. עליהם להיות פשוטים, ומעל לכל יש להכניסם כך שיחזיקו מעמד זמן קצר בלבד, כדי לעודד פעילות תעשייתית ולספק בקביעות הנאה חדשה לגופנו. באריגים יש להשתמש בצבעים בעלי כוח שריירי – האדום הכי אדום מכל האדומים, הסגול מכל הסגולים, הירוק של הירוקים, צהוב חזק, כתום, ארגמן – וצבעי מתאר של לבן, אפור ושחור. יש להמציא לבדים עיצובים דינמיים

ששלט אז באמנויות, שלפיו גירוי של חוש אחד (ראייה למשל) עשוי להביא לתגובה של חוש אחר (שמיעה למשל), וכך צבע יכול ליצור תחושה של צליל – ולהפך. קנדינסקי, בספרו "על הרוחני באמנות" מ-1910, בנה תיאוריה שמקשרת בין צבעים וצלילים (כל צבע מזכיר צליל של כלי מוסיקלי אחר). המלחין אלכסנדר סקריאבין (Scriabin) עסק גם הוא בתחילת המאה בקשר שבין מוסיקה וצבע: בהוראות המוסיקה שכתב ל"פרומתאוס" כלל שימוש באורגן צבעוני, שכל צליל מצליליו מקריין על המסך אור בצבע שונה. פראמפוליני (Prampolini) אחד ממעצבי הבמה הפוטוריסטיים החשובים ביותר, כתב בהשפעת הסינסתזיה את המיצג "כרומפוניה – צבע וקול" (1913) על שילוב צבעים וקולות.

על הבמה תוכננו לעמוד 12 שחקנים, שכל אחד מהם מבטא חלק ממכשכש הדפוס. בסקיצה של באלה, שבה תכנן את הכוריאוגרפיה, נראים שישה אנשים: שניים מלפנים ושניים מאחור משמשים בוכנות, והם נעים קדימה ואחורה ומניעים שני שחקנים נוספים שידיהם מסתובבות כמו גלגלי שיניים. לתנועות התלוו גם רעשים. חלק מהשחקנים חזרו בעוצמה על ההברה STA בעוד שבאלה עצמו השמיע קולות אונוטופאיים. הפוטוריסטים לא הסתפקו רק בהכנסת רעש לתיאטרון ולאמנות, אלא חיפשו דרכים ליצור גם רעש חזותי בכל מה שקשור לסביבת החיים והמגורים, ולכן גם עיצבו בגדים, רהיטים ומשחקים ותכננו בניינים. הם הושפעו מאוד מרעיון הסינסתזיה (Synesthesia)

יצר רעש של מכונות ירייה בעזרת פטישים, וגם שיחק את הגנרל הטורקי והעביר בטלפון פקודות ירי. הארטילריה נשמעה בעזרת מהלומות על תופי ענק, שאותן ביצע בחדר סמוך הצייר כריסטופר נבינסון (Nevinson). אחד הציירים המפורסמים ביותר של מלחמת העולם הראשונה, על-פי הפקודות שקיבל ממארינטי בטלפון. אחת ההצגות הראשונות שתוכננו לעלות על הבמה עם תפאורה ותלבושות הייתה "מכשכש הדפוס" (Macchina Tipographica) של באלה, משנת 1914. בסופו של דבר היא לא בוצעה על הבמה, אלא עלתה כרעיון שהוצג בפני דיאגילב (מנהל הבלט הרוסי) בחדרו במלון ברומא. התפאורה הייתה אמורה להיות מורכבת ממשכים שעליהם מצוירת המלה "טיפוגרפיה".

את הרעיון של דקלום דינמי וסינופטי (מתומצת), שהופיע כמניפסט ב-1916 והנחה איך יש לדקלם: צריך להשתמש בכל הגוף, כולל תנועות ידיים ורגליים וגם להפעיל מכשירי רעש, שילוו את הדקלום. Zang Tumb Tumb הוא דוגמה לביצוע כזה: השיר נכתב על-ידי מארינטי בסגנון של "מלים בחופש" וקטעים ממנו דוקלמו בגלריה דורה (Dore) בלונדון, סוף אפריל, 1914. השיר עסק במלחמה וכונה גם "ארטילריה אונוטופאית". מארינטי הקריא קטעים מהשיר באולם שרוב קירותיו כוסו בלוחות, ומדי פעם היה רץ מלוח אחד לאחר, כשהקהל אחריו, ומשרבט עליו בגיר צורות אנלוגיות לתוכן, לצליל ולקצב הדיבור. בכך צייר לעצמו את התפאורה, תוך כדי התפתחות המופע וכחלק מהדינמיקה שלו. מארינטי גם